

ลักษณะการเลี้ยงแพะในประเทศไทย

สมเกียรติ สายธนู¹

แพะเป็นสัตว์เลี้ยงที่พบอยู่ทั่วไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ไม่เคยปรากฏว่า มีบัญญัติของเชื้อชาติโคหรือศาสนาใดที่ห้ามการเลี้ยงแพะหรือบริโภคผลผลิตจากแพะ เช่นเดียวกับสุกรและโค ที่บางศาสนามีข้อบัญญัติห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ชนิดนี้เอาไว้ ด้วยเหตุนี้แพะจึงเป็นสัตว์ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับเชื้อชาติหรือศาสนาใดโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยกลับพบว่าส่วนใหญ่แล้วการเลี้ยงแพะจะมีอยู่เฉพาะในชุมชนของชาวไทยมุสลิม อาจจะมีชาวไทยอื่น ๆ เช่นชาวไทยที่มีเชื้อสายอินเดีย ปากีสถาน หรือจีน เลี้ยงอยู่บ้าง แต่ก็ก็เป็นเพียงส่วนน้อย

อาจจะเป็นเพราะว่า ในประเทศไทยนั้นแพะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น ประกอบกับการเลี้ยงแพะและการบริโภคผลผลิตจากแพะ จะมีเฉพาะในกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม และเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะก็ไม่สามารถใช้แรงงานจากแพะได้ แพะจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่ได้รับความสำคัญในระดับที่ต่ำมากทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วแพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย มีราคาค่อนข้าง

ข้างสูง ตลอดจนเป็นทั้งแหล่งอาหารโปรตีน ของชาวชนบทไทยได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากการเลี้ยงแพะมีการกระจายหนาแน่นในภาคใต้ของประเทศไทย ดังนั้นเนื้อหาของบทความนี้จะกล่าวอ้างอิงถึง การเลี้ยงแพะในภาคใต้เสียเป็นส่วนใหญ่

1. การกระจายของประชากรแพะในประเทศไทย

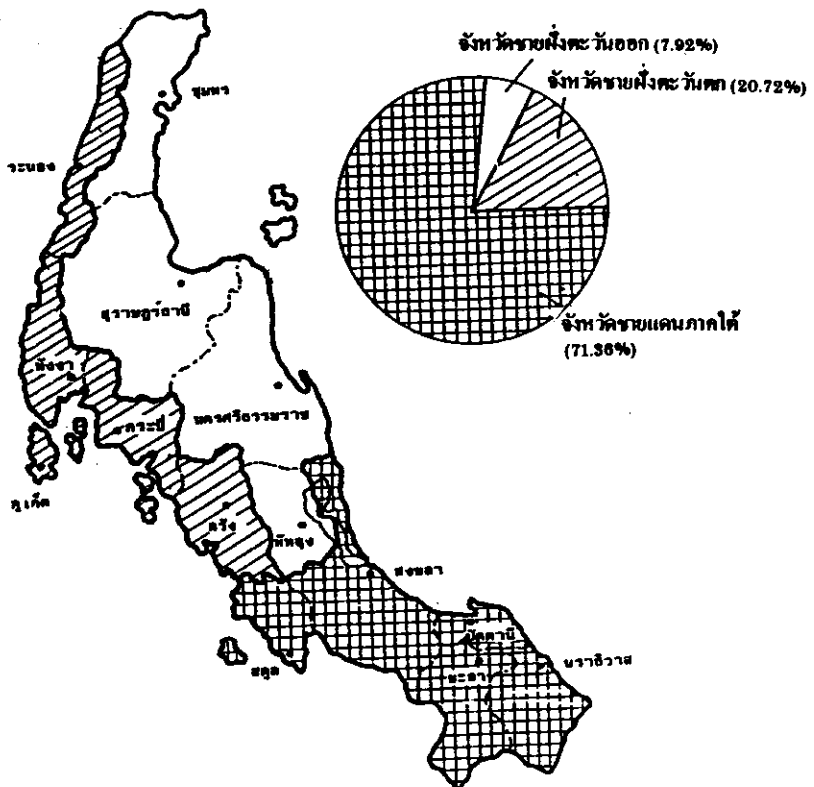
แพะเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่ภาคที่มีจำนวนแพะหนาแน่นมากที่สุด คือ ภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดที่อยู่ใกล้ชายแดนไทย-มาเลเซีย รองลงไป คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ สำนักงานสถิติแห่งชาติ⁽⁷⁾ ได้รายงานว่าร้อยละ 87.57 ของจำนวนแพะทั้งประเทศกระจายหนาแน่นอยู่ใน 14 จังหวัดภาคใต้ ส่วนในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น จำนวนแพะมีอยู่อย่างเบาบางเพียง 6.68, 3.96 และ 1.78 ของจำนวนแพะทั้งประเทศตามลำดับ (ตารางที่ 1)

หากพิจารณาเฉพาะภาคใต้แล้ว (รูปที่ 1) จะพบว่าร้อยละ 71.36 ของจำนวนแพะในภาคใต้ (หรือร้อยละ 62.50 ของจำนวนแพะทั้งประเทศ) กระจายหนาแน่นอยู่ในเขตห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ได้แก่ สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา

¹M.Sc. (Animal Breeding and Genetics) อาจารย์ ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ตารางที่ 1 จำนวนแพะและจำนวนสัตว์ชนิดอื่น ในภูมิภาคต่างๆ ของ ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2521⁽⁷⁾

ภูมิภาค/เขต	จำนวนแพะ		สัดส่วนของจำนวนสัตว์ชนิดอื่นต่อจำนวนแพะ			
	ตัว	ร้อยละ	แกะ	โค	กระบือ	สุกร
ภาคกลาง	5,639	6.68	2.95	126.15	91.10	333.86
ภาคเหนือ	3,341	3.95	0.18	296.05	363.48	425.73
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,504	1.78	1.14	1,128.14	2,419.71	858.37
ภาคใต้	73,979	87.59	0.17	10.05	3.24	9.70
- จังหวัดชายฝั่งตะวันออก	5,860	6.94	0.04	52.21	22.47	78.46
- จังหวัดชายฝั่งตะวันตก	15,330	18.15	0.02	3.87	3.75	6.13
- ทำจังหวัดชายแดนภาคใต้	52,789	62.50	0.23	7.17	0.96	1.04
รวมทั้งประเทศ	84,463	100.00	0.38	49.03	66.44	62.91

รูปที่ 1 การกระจายของประชากรแพะใน 14 จังหวัดภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2521⁷

และนราธิวาส) ซึ่งในเขตดังกล่าวนี้ มีประชากรชาวไทยมุสลิม อยู่หนาแน่นถึงร้อยละ 71.79 ของประชากรทั้งหมดในเขตนี้ ส่วนในเขตจังหวัดชายฝั่งตะวันตก (ได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ และตรัง) และในเขตจังหวัดชายฝั่งตะวันออก

(ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และพัทลุง) นั้น จะมีแพะอยู่เพียงร้อยละ 20.72 และ 7.92 ตามลำดับ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การกระจายของแพะที่เลี้ยง ในแต่ละเขตหรือแต่ละจังหวัดในภาคใต้นั้นจะมีความสัมพันธ์

โดยตรงกับภาระกระจายของประชากรชาวไทยมุสลิม คือ จังหวัดโคหรือเขตโคที่มีประชากรชาวไทยมุสลิมมาก ก็จะมีการเลี้ยงแพะเป็นจำนวนมาก ส่วนจังหวัดโคหรือเขตโคที่มีประชากรชาวไทยมุสลิมน้อย ก็จะมีการเลี้ยงแพะเป็นจำนวนน้อยด้วย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าแพะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามเลี้ยงไว้เพื่อ บริโภค และเพื่อใช้ในพิธีกรรมบางอย่างตามหลักการทางศาสนา สำหรับในภาคอื่น ๆ ของประเทศนั้น แม้ว่าจะมีชาวไทยเชื้อชาติอื่น และชาวไทยพุทธในชนบทเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและเพื่อขายบ้าง แต่ก็เพียงส่วนน้อย

2. สภาพการเลี้ยงแพะกับการเกษตรกรรม

สภาพการเลี้ยงแพะในประเทศไทยนั้นเป็นไปในลักษณะที่ผสมผสานอยู่กับอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม อาจจะมีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่เลี้ยงแพะเป็นอาชีพหลัก ดังนั้นการที่จะเข้าใจสภาพการเลี้ยงแพะได้ดีก็ควรจะ ต้องเข้าใจลักษณะของการเกษตรกรรมด้วย

1. การใช้เนื้อที่ทำการเกษตร จากข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของประเทศไทยปี พ.ศ. 2521⁽⁸⁾ ปรากฏว่าในปีเพาะปลูก 2521 - 22 ประเทศไทยมีเนื้อที่ทั้งหมด 321,250,000 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นเนื้อที่ทำการเกษตรเพียง 93,466,200 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 29.09 ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น เนื้อที่ปลูกข้าว 59,939,417 ไร่ (ร้อยละ 64.2) เนื้อที่ปลูกพืชไร่และพืชผัก 19,827,623 ไร่ (ร้อยละ 21.2) เนื้อที่ปลูกพืชอินทรีย์ 8,382,706 ไร่ (ร้อยละ 9.0) เนื้อที่ป่าหรือทุ่งหญ้า 3,764,602 ไร่ (ร้อยละ 40) และเป็นเนื้อที่อื่น ๆ อีก 1,531,852 ไร่ (ร้อยละ 1.6)

ในภูมิภาคอื่น ๆ ยกเว้นภาคใต้ นั้น จะใช้เนื้อที่ทำการเกษตรในการปลูกข้าวเลี้ยงเป็นส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 58) ส่วนภาคใต้ นั้น จะใช้เนื้อที่ทำการเกษตรในการปลูกข้าวเพียงร้อยละ 37 และจะใช้เนื้อที่ส่วนใหญ่ในการปลูกพืชอินทรีย์ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว และไม้ผล เป็นต้น นอกจากนั้นภาคใต้มีสัดส่วนของเนื้อที่ป่าหรือทุ่งหญ้ามามากกว่าภาคอื่น ๆ ซึ่งหากรวมเอาเนื้อที่ของแหล่งหญ้าหรือพืชตระกูลถั่วภายในเนื้อที่ที่ใช้ปลูกพืชอินทรีย์เข้าด้วยกันแล้ว จะเห็นได้ว่าภาคใต้มีแหล่งอาหารสำหรับสัตว์เคี้ยวเอื้องอยู่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อที่ทำการเกษตรกับสัตว์เคี้ยวเอื้อง จากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ⁽⁹⁾ พบว่า ประชากรของประเทศไทยมากกว่าร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในชนบท ประชากรเหล่านี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และส่วนใหญ่มีเนื้อที่ในการถือครองเพื่อทำการเกษตรน้อย โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรทั้งประเทศจะมีเนื้อที่

ถือครองครอบครัวละ 23.26 ไร่ ส่วนเกษตรกรในภาคใต้ นั้น จะมีเนื้อที่ถือครองน้อยกว่าภาคอื่น ๆ คือ เฉลี่ยเพียงครอบครัวละ 19.52 ไร่ เท่านั้น

จากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏทำให้พอสรุปได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ในทั่วทุกภาคมีเนื้อที่ในการเพาะปลูกน้อย และมีฐานะค่อนข้างยากจน ฉะนั้นการจะประกอบอาชีพอื่นใดก็ตามที่นอกเหนือไปจากอาชีพหลักที่เขายึดมาช้านานปี และต้องมีการลงทุน หรือใช้เงินทุนหมุนเวียนมาก เกษตรกรจึงไม่สามารถกระทำได้ หรือหากพอมีเงินทุนอยู่บ้างก็อาจจะไม่กล้าเสี่ยงที่จะลงทุน เราจึงพบว่า การเลี้ยงสัตว์ในชนบทนั้น ส่วนใหญ่แล้วจึงเป็นการเลี้ยงแบบหลังบ้าน โดยลักษณะที่แทบจะไม่ต้องลงทุนในรูปของตัวเงินเลย สัตว์เลี้ยงที่จับเข้าอยู่ในกฎเกณฑ์ที่ว่านี้ได้ก็คือสัตว์ที่สามารถหากินสิ่งที่มืออยู่แล้วตามธรรมชาติได้ เช่น ไก่ โค กระบือ แพะ และแกะ ซึ่งสัตว์ 4 ชนิดหลังนี้ เป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่สามารถเปลี่ยนอาหารพวกหญ้า หรือวัสดุเศษเหลือทางการเกษตรหรือพืชพรรณ ที่มนุษย์ไม่สามารถใช้เป็นอาหารได้โดยตรง ให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในรูปของอาหารโปรตีนจากสัตว์ได้

ความหนาแน่นของจำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องต่อเนื้อที่ทำการเกษตรได้แสดงไว้ใน ตารางที่ 2 ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะเห็นได้ว่า จำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องต่อเนื้อที่ทำการเกษตรจะหนาแน่นมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเบาบางที่สุดในภาคกลาง ส่วนจำนวนแพะต่อเนื้อที่ทำการเกษตรนั้น ภาคใต้จะมีอยู่สูงที่สุด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีอยู่ต่ำที่สุด คือ 6.71 และ 0.04 ตัวต่อ 1,000 ไร่ ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นจะมีแพะอยู่ถึง 16.83 ตัวต่อ 1,000 ไร่

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความหนาแน่นของสัตว์เคี้ยวเอื้องต่อเนื้อที่ทำการเกษตรในแต่ละภาคยังคงค่อนข้างต่ำ โดยเฉลี่ยแล้วสัตว์เคี้ยวเอื้อง 1 ตัว (ใช้โคเทศผู้ที่โตเต็มที่แล้วและหนักประมาณ 425 กิโลกรัมเป็นหลักในการเปรียบเทียบ โดยประมาณว่า กระบือ 1 ตัวมีขนาดเท่ากับโค 1.3 ตัว และแพะหรือแกะ 1 ตัวมีขนาดเท่ากับโค 0.056 ตัว) ใช้เนื้อ

ตารางที่ 2 ความหนาแน่นของจำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องต่อเนื้อที่ทำการเกษตร ในปี พ.ศ. 2521⁽⁷⁾

ภูมิภาค/เขต	จำนวนสัตว์ต่อเนื้อที่ทำการเกษตร(ตัว/1,000 ไร่)				
	แพะ	แกะ	โค	กระบือ	รวม*
ภาคกลาง	0.26	0.76	32.34	23.56	56.92
ภาคเหนือ	0.17	0.03	46.60	60.90	110.70
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.04	0.05	41.89	89.84	131.82
ภาคใต้	6.71	1.15	67.51	21.76	97.13
- จังหวัดชายฝั่งตะวันออก	1.05	0.05	54.92	23.63	79.65
- จังหวัดชายฝั่งตะวันตก	6.64	0.10	25.70	24.90	57.34
- ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้	16.83	3.86	120.66	16.12	157.47
เฉลี่ยทั่วประเทศ	0.80	0.34	44.80	60.04	105.58

ที่ทำการเกษตร ๘.2 ไร่ และหากรวมเอาเนื้อที่ประเภทอื่น (ที่นอกเหนือไปจากเนื้อที่ทำการเกษตร) ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ได้เข้าไปด้วยแล้ว จะเห็นได้ว่ายังมีความเป็นไปได้สูงที่จะเพิ่มจำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องให้มากขึ้นโดยไม่กระทบกระเทือนต่อปริมาณอาหารสัตว์ ในเนื้อที่เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มจำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดเล็ก เช่น แพะ หรือแกะนั้น ย่อมมีความเป็นไปได้มากกว่าการเพิ่มจำนวนสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดใหญ่ เช่น โค หรือกระบือ ทั้งนี้เพราะ โค และกระบือ มีขนาดและน้ำหนักมากกว่าแพะและแกะพันธุ์พื้นเมืองอย่างน้อย 15 เท่าตัว

ในบางท้องถิ่นที่มีการทำสวนหรือปลูกพืชอื่นต้นกันมาก (เช่น บางแห่งในภาคใต้) ความต้องการแรงงานจากสัตว์จะมีน้อยกว่าท้องถิ่นที่มีการทำนาเป็นหลัก ในสภาพเช่นนี้ความต้องการสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดใหญ่ เช่น โค กระบือ ไร่ไร่งานในครอบครัวจึงมีน้อย ประกอบกับการเลี้ยงสัตว์ใหญ่เช่นนี้ไว้ อาจจะเสี่ยงต่อการลงทุนหรือเสี่ยงต่อการสูญหายได้ ซึ่งหากสูญเสียไปก็จะเป็นการสูญเสียที่ค่อนข้างมาก ในสภาพดังกล่าวนี้การเลี้ยงแพะจะมีความเหมาะสมมากกว่า แพะจะได้ใช้ประโยชน์จากเนื้อที่ที่ว่างเปล่าจากการเพาะปลูก หรือภายหลังการเพาะปลูก หรือใช้วัสดุเศษเหลือจากการเกษตรกรรม เช่น ฟางข้าว กากมะพร้าว กากปาล์ม กากยาง ใบไม้ หรือเศษผักผลไม้ ฯลฯ เป็นอาหาร นอกจากนี้แล้วแพะยังกินสัตว์ที่เลี้ยงดูง่าย หากกินเก่ง ไม่ค่อยเลือกกินอาหารมาก เช่นเดียวกับ โค และกระบือ

3. เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ

จากการสำรวจสำมะโนประชากรขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ⁽¹⁴⁾ พบว่า ร้อยละ 71 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในทวีปเอเชีย มีเนื้อที่ถือครองเพียงประมาณ 6-31 ไร่ต่อครอบครัว สำหรับประเทศในกลุ่มอาเซียน (ASEAN) นั้น ก็มีรายงานเช่นเดียวกันว่า มากกว่าร้อยละ 90 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรมน้อยกว่า 12.5 ไร่^(11,15,17) จากข้อมูลเหล่านี้พอสรุปได้ว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะส่วนใหญ่ในภูมิภาคต่างๆ ของโลกจะมีเนื้อที่ถือครองน้อยและมีฐานะค่อนข้างยากจน

สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในประเทศไทยนั้น ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในประเทศที่กำลังพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ การเลี้ยงแพะจะเป็นเพียงอาชีพเสริมหรืออาชีพรองเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า ครอบครัวนั้นสามารถแบ่งแรงงานที่เหลือส่วนหนึ่งมาช่วยเลี้ยงดูแพะได้บ้างหรือไม่ หากจะพิจารณาเฉพาะครอบครัวที่เลี้ยงแพะแล้วจะพบว่า แต่ละครอบครัวจะมีแพะโดยเฉลี่ยเพียง 3-4 ตัว (ตารางที่ 3) อย่างไรก็ตาม ในบางท้องถิ่นของประเทศไทยเช่น

ตารางที่ 3 จำนวนแพะต่อครอบครัวในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2521⁽⁷⁾

ภูมิภาค/เขต	จำนวนแพะต่อครอบครัว (ตัว)
ภาคกลาง	11.70
ภาคเหนือ	4.78
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3.16
ภาคใต้	3.16
- จังหวัดชายฝั่งตะวันออก	3.54
- จังหวัดชายฝั่งตะวันตก	4.12
- ทำจังหวัดชายแดนภาคใต้	2.93
เฉลี่ยทั่วประเทศ	3.88

เกษตรกรในภาคกลางจะมีแพะมากถึง 11.70 ตัวต่อครอบครัว ซึ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในภาคกลางนี้ส่วนมากจะเป็นชาวไทยที่มีเชื้อสายมาจาก อินเดีย หรือปากีสถาน ซึ่งเคยเลี้ยงแพะมาก่อน ดังนั้นเกษตรกรบางรายได้ยึดเอาการเลี้ยงแพะเป็นอาชีพหลัก ซึ่งอาจจะเป็นการเลี้ยงเพื่อการให้นมบ้าง และให้เนื้อบ้าง ตามความต้องการของตลาดในบริเวณนั้น

จากการศึกษาสภาพการเลี้ยงแพะในภาคใต้พบว่า ร้อยละ 95 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ เป็นชาวไทยมุสลิม ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปในทางภาคใต้ของประเทศ ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในภาคนี้มีแพะน้อยกว่า 5 ตัวต่อครอบครัว ที่มีแพะตั้งแต่ 6 ตัวต่อครอบครัวขึ้นไปมีเพียงร้อยละ 5 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะทั้งหมดเท่านั้น⁽²⁾ และมีเกษตรกรอยู่เพียงไม่กี่รายที่มีแพะมากกว่า 100 ตัวขึ้นไป ซึ่งมักจะพบอยู่เสมอว่า เกษตรกรที่มีแพะจำนวนมากนี้มีลักษณะกึ่งพ่อค้ากึ่งเกษตรกรเสียมากกว่า ทั้งนี้เพราะ ไม่ได้ดำเนินงานฟาร์มเลี้ยงแพะอย่างเป็นทางการลักษณะเช่นเดียวกับการเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่นโดยทั่วไป แต่จะเป็นไปในรูปของการออกตระเวนหาซื้อแพะตามหมู่บ้านต่าง ๆ แล้วนำมาเลี้ยงรวมกันไว้ที่ "แหล่งรวมแพะ" สักระยะหนึ่งจนกระทั่งได้จำนวนและขนาดพอเหมาะ จากนั้นก็จะส่งขายให้พ่อค้าชาวมาเลเซียตามชายแดนไทย-มาเลเซียอีกต่อหนึ่ง ซึ่งจะได้ราคาดีกว่าราคาซื้อขายในประเทศไทย 2-3 เท่าตัว

4. วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงแพะในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงแพะในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้ตามความสำคัญจากมากไปหาน้อยได้ 3 ประการ

คือ

1. เพื่อการให้เนื้อ
2. เพื่อการให้นม
3. เพื่อใช้ในงานพิธีหรือประเพณีทางศาสนา

สมเกียรติ สายธนู⁽³⁾ ได้รายงานไว้ว่า การเลี้ยงแพะในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงเพื่อการให้เนื้อ อาจจะมีการเลี้ยงแพะเพื่อการให้นมบ้างในแถบภาคกลาง ซึ่งพอจะคาดได้ว่าทั้งประเทศมีจำนวนแพะนมอยู่น้อยกว่าร้อยละ 1.0⁽⁴⁾ ส่วนภาคใต้เห็นพบว่า มีเกษตรกรบางส่วนที่เลี้ยงแพะเพื่อใช้ในงานพิธีหรือประเพณีโดยเฉพาะ เช่น การเชือดแพะตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม⁽²⁾ หรือการเชือดแพะเพื่อทำบุญหน้าศพของชาวจีนบางกลุ่ม ซึ่งบางครั้งในพิธีนี้จะไม่นำซากแพะที่ใช้มาบริโภค

5. วิธีการเลี้ยงแพะในประเทศไทย

โดยทั่วไปแล้วการเลี้ยงแพะในชนบทไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 วิธี⁽⁵⁾ คือ

1. การเลี้ยงแบบปล่อย โดยปล่อยให้แพะออกหากินเอง โดยที่เจ้าของจะออกไปดูแลหรือตรวจสอบบ้างเป็นบางครั้งบางคราว
2. การเลี้ยงแบบผูกล่าม โดยการใช้เชือกผูกล่ามที่คอแพะ แล้วเคลื่อนย้ายสถานที่ที่แพะเดินไปเรื่อย ๆ การเลี้ยงวิธีนี้ผู้เลี้ยงจะต้องเพิ่มความเอาใจใส่ในเรื่องน้ำดื่มของแพะและการเคลื่อนย้ายสถานที่ผูกล่ามด้วย ซึ่งจะต้องใช้แรงงานมากกว่าการเลี้ยงแบบแรก แต่จะปลอดภัยจากการที่แพะไปกินพืชผักที่ปลูกไว้
3. การเลี้ยงแบบขังคอก โดยการทาน้ำและอาหารมาให้แพะกิน วิธีการนี้ไม่ค่อยนิยม มีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่เลี้ยงโดยวิธีนี้ เพราะจะต้องใช้ทั้งแรงงานและการลงทุนมากกว่าวิธีอื่น ๆ อย่างไรก็ตามจะพบว่า มีเกษตรกรในภาคกลางบางรายที่เลี้ยงแพะเพื่อการให้นมจะใช้วิธีการนี้

ในบางท้องที่จะใช้วิธีการเลี้ยงแพะแบบผสมผสานกันระหว่าง 3 วิธี ที่กล่าวมาแล้วนี้ ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับฤดูกาลและแรงงานในครอบครัวด้วย เช่น ในฤดูฝนที่มีน้ำท่วมมากก็จะพบว่ามีการเลี้ยงแบบกึ่งขังคอกกึ่งปล่อย หรือในระหว่างช่วงเวลาของการเพาะปลูกก็จะพบว่ามีการเลี้ยงแบบกึ่งผูกล่ามกึ่งปล่อย เป็นต้น

อาหารที่แพะได้รับส่วนมากจะขึ้นอยู่กับลักษณะของ

การเกษตรกรรม และการใช้เนื้อที่ทำการเกษตรของมรดลและแห่ง ซึ่งบางแห่งอาจจะมีแหล่งหญ้าหรือวัสดุเศษเหลือทางการเกษตรมากกว่าแห่งอื่น ๆ ก็ได้ สำหรับการเลี้ยงแพะในภาคใต้ นั้น ส่วนใหญ่จะไม่มีการลงทุนค่าอาหารหรือค่าการเลี้ยงดูในรูปของตัวเงิน แต่จะอาศัยแรงงานที่ว่างอยู่ เช่น แรงงานจากเด็กก่อนวัยเรียน ผู้หญิง หรือคนชรา ในการเลี้ยงแพะ บางแห่งผู้เลี้ยงอาจจะซื้อเกลือให้แพะเลียกินเองบ้าง แต่ก็ถือว่าเป็นการลงทุนที่ต่ำมาก สำหรับการเลี้ยงแพะบนที่สูงทางภาคเหนือ นั้น Falvey⁽¹³⁾ ก็ได้รายงานวิธีการเลี้ยงดูแบบง่าย ๆ และลงทุนต่ำในลักษณะเดียวกับที่กล่าวมาแล้วนี้เช่นกัน

โดยสรุปแล้ว วิธีการเลี้ยงแบบปล่อยให้แพะหากินเองก็เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วไปเพราะเป็นวิธีการที่ง่ายและลงทุนต่ำที่สุด แต่ทั้งนี้ผู้เลี้ยงต้องคอยระมัดระวังไม่ให้แพะไปกินพืชผักที่ปลูกไว้

6. ความสำคัญของแพะต่อเกษตรกรไทย

หากมองภาพรวมของทั้งประเทศแล้ว การเลี้ยงแพะค่อนข้างจะได้รับความสนใจและความสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชนอยู่ในระดับที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น ใน "โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์แห่งชาติ" ในช่วงระยะเวลา 10 ปี (ระหว่างปี พ.ศ. 2522-2531) ซึ่งเสนอโดย กรมปศุสัตว์⁽¹⁾ ก็ไม่ได้รวมเอาการเลี้ยงแพะไว้ในโครงการพัฒนานี้แต่อย่างใด

แม้ว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศนั้น แพะจะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น เช่น โค กระบือ และสุกร (ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ) แต่ในภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จำนวนแพะจะมีจำนวนใกล้เคียงกับสัตว์เลี้ยงชนิดอื่นที่กล่าวมานี้มาก ตัวอย่างเช่น จำนวนแพะต่อจำนวนกระบือในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดูตารางที่ 1 ประกอบ) เท่ากับ 1 : 91.90, 1 : 363.48 และ 1 : 2,419.71 ตามลำดับ ในขณะที่ในเขตห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น อัตราส่วนจะเป็นเพียง 1 : 0.96 เท่านั้น และเมื่อเทียบสัดส่วนระหว่าง จำนวนแพะต่อจำนวนโคและจำนวนสุกรก็มีแนวโน้มเป็นไปในลักษณะนี้เช่นกัน

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่าแพะมีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงในชนบทดังนี้

1. เนื้อและนมที่ได้จากแพะเป็นแหล่งอาหารโปรตีน

ที่สำคัญของชาวชนบท เนื่องจากแพะเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดเล็ก จึงเลี้ยงดูง่าย ใช้เนื้อที่น้อย มีวงจรชีวิตสั้น ขยายพันธุ์ได้เร็ว ทนทานต่อสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยได้ดี สามารถเปลี่ยนอาหารที่มนุษย์ใช้บริโภคโดยตรงไม่ได้ และสามารถเปลี่ยนวัสดุเศษเหลือทางการเกษตร เช่น ฟางข้าว เศษผัก หรือผลไม้ ฯลฯ ให้เป็นอาหารโปรตีนในรูปของเนื้อและนมได้เป็นอย่างดี อีกประการหนึ่งหากจะมีการตาย หรือสูญเสียก็ไม่เป็นการ สูญเสียที่มากนักเมื่อเทียบกับการสูญเสียสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น เช่น โค กระบือ หรือ สุกร

2. แพะเป็นธนาคารของชาวชนบท เนื่องจากเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะส่วนใหญ่ค่อนข้างยากจน มีเนื้อที่ซื้อครองน้อย ฉะนั้นการเลี้ยงแพะแบบหลังบ้านไว้ 4-5 ตัว และขายไปเมื่อมีความจำเป็นก็อาจจะเป็นส่วนช่วยฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้บ้าง ซึ่งการเลี้ยงแพะในลักษณะนี้ไม่ต้องลงทุนในรูปของตัวเงิน แต่จะลงทุนในรูปของแรงงานในเวลาว่างแทน ถ้าไรก็ได้จากการลงแรงจึงสะสมในตัวแพะอย่างไม่รู้ตัว

มีแนวโน้มแสดงให้เห็นว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันจำนวนแพะในประเทศไทยมาเลเซียลดลงเรื่อย ๆ เฉลี่ยร้อยละ 0.62 ต่อปี⁽¹³⁾ และในขณะเดียวกัน ราคาเนื้อแพะที่ฆ่าและแล้วในประเทศไทยมาเลเซียก็เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เฉลี่ยถึงร้อยละ 9.71 ต่อปี ซึ่งราคาซากแพะที่ขายแบบรวมทั้งเนื้อและกระดูกในตลาดมาเลเซีย ปี พ.ศ. 2525 ตกประมาณกิโลกรัมละ 115 บาท⁽¹⁶⁾ พอจะคาดได้ว่าแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงของจำนวนและราคาแพะในประเทศไทยมาเลเซีย นี้ จะมีผลกระทบต่อวงการเลี้ยงแพะในประเทศไทยอย่างแน่นอนคือ อาจจะมีผลทำให้จำนวนของแพะในภาคใต้ของประเทศไทยลดลง และในขณะเดียวกันแพะก็จะขายได้ราคาดีขึ้น

3. ผลพลอยได้อื่น ๆ จากแพะ เป็นต้นว่า หนัง ขน และมูล ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ภายในครอบครัวได้ เช่น ใช้หนังในการทำกระเป๋า เครื่องใช้ในครอบครัว และใช้มูลเป็นปุ๋ยสำหรับพืชผักที่ปลูก

7. ความสำคัญของแพะเปรียบเทียบกับปลูสัตว์ชนิดอื่น

การที่แพะได้รับความสนใจน้อยเมื่อเทียบกับสัตว์เลี้ยงชนิดอื่นนั้น อาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจาก

1. การเลี้ยงแพะและการบริโภคผลผลิตจากแพะมี

เฉพาะในหมูชนจำนวนน้อย เช่น ชาวไทยมุสลิม หรือชาวไทยที่มีเชื้อสาย จีน อินเดีย ปากีสถาน และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ การซื้อการขายผลผลิตจึงมีในวงจำกัด

2. แพะยังมีจำนวนน้อย และที่มีอยู่ก็การกระจายอยู่ในขอบเขตที่จำกัดเฉพาะในกลุ่มชนบางกลุ่ม ซึ่งจะต่างกับสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น ที่มีเป็นจำนวนมากและเลี้ยงกันแพร่หลายทั่วประเทศ

3. คนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่เป็นชาวไทยพุทธมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อแพะ คือ มักจะกล่าวว่า แพะเป็นสัตว์ที่มีกลิ่นแรง เนื้อและนมก็มีกลิ่นแรง เหม็นสาบ ไม่น่ารับประทาน และบางคนก็กล่าวว่า แพะเป็นสัตว์ กินไม่เลือก ทำลายพืชผัก ฯลฯ ซึ่งทัศนคติต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นความเข้าใจผิดที่ถ่ายทอดติดต่อกันมา ซึ่งเกิดจากการมองปัญหาหรือข้อเสียของแพะและการเลี้ยงแพะเพียงด้านเดียว เพราะตามความเป็นจริงแล้วแพะมีคุณประโยชน์อย่างมากมาต่อเกษตรกรรายย่อยในประเทศที่กำลังพัฒนา และการบริโภคผลผลิตจากแพะก็เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย⁽⁵⁾

4. แพะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไม่สามารถใช้เป็นแรงงานได้อย่างเช่น โค และกระบือ

5. การเลี้ยงแพะเป็นเพียงอาชีพเสริมที่ผสมผสานไปกับอาชีพการเกษตรประเภทอื่น ความสำคัญของแพะจึงถูกมองข้าม

6. ความสนใจของรัฐบาลต่อการเลี้ยงแพะมีน้อย ไม่ได้กำหนดงบประมาณที่แน่นอนในการศึกษาวิจัยและพัฒนาการเลี้ยงแพะเช่นเดียวกับการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น ฉะนั้นงานการส่งเสริมแพะเกี่ยวกับการเลี้ยงแพะ จึงแทบจะไม่มีเลย เกษตรกรที่เลี้ยงแพะกันอยู่ก็ต้องเลี้ยงแบบพึ่งตัวเองเสียเป็นส่วนใหญ่

8. แพะพันธุ์พื้นเมืองของไทยและสมรรถนะในการผลิต

แพะพันธุ์พื้นเมืองของไทยที่พบอยู่ทั่วไปในทั่วทุกภาคของประเทศ เป็นแพะที่มีขนาดเล็กบางแห่งก็เรียกกันว่า "แพะกลบ" ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแพะพันธุ์พื้นเมืองไทยในภาคใต้⁽⁶⁾ และบนที่สูงในภาคเหนือ⁽¹³⁾ พอสรุปได้ว่าแพะพื้นเมืองของไทยมีลักษณะคล้ายกับแพะพันธุ์ "กัมบิงกัตจัง" (Kambing Katjang) ซึ่งเป็นแพะพันธุ์พื้นเมืองของประเทศมาเลเซีย อย่างไรก็ตาม แพะพันธุ์พื้นเมืองของไทยจะมีขนาดเล็กกว่าพันธุ์พื้นเมืองของประเทศมาเลเซีย

มาก ซึ่งแพะเพศเมียพันธุ์พื้นเมืองของไทยในภาคใต้เมื่อโตเต็มที่จะเพียงประมาณ 16.44 กิโลกรัม⁽⁶⁾ ในขณะที่พันธุ์พื้นเมืองของประเทศมาเลเซียจะหนักถึง 23 กิโลกรัม⁽¹⁰⁾

สมเกียรติ สายธนู และคณะ⁽⁶⁾ ได้รายงานเพิ่มเติมว่ามากกว่าร้อยละ 65 ของแพะพันธุ์พื้นเมืองของไทยในภาคใต้จะมีสีดำ น้ำตาล หรือน้ำตาลสลับดำ ที่เหลืออาจจะมีขาวหรือเหลืองเข้ามาปะปนบ้าง แพะทั้งหมดที่ศึกษามีเขา แต่มีติ่งไตคอเพียงร้อยละ 6 เท่านั้น แพะเพศเมียเมื่อโตเต็มที่จะมีความสูงที่หัวไหล่เฉลี่ย 48.47 เซนติเมตร และมีความยาวรอบอกเฉลี่ย 59.58 เซนติเมตร

แม้ว่าแพะพันธุ์พื้นเมืองของไทยจะมีขนาดเล็ก แต่ก็สามารถผสมพันธุ์ได้ทุกฤดูกาล ขยายพันธุ์และเจริญเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมในประเทศไทยซึ่งอยู่ในเขตร้อนชื้น นอกจากนี้ยังสามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้ดี โดยทั่วไปแม่แพะจะให้ลูกประมาณ 2 ตัว ต่อครอก ซึ่งบางตัวสามารถให้ลูกได้ถึง 2 ครอกต่อปี และภายใต้สภาพการเลี้ยงดูในชนบท แพะเมียที่มีอายุประมาณ 1 ปี จะมีน้ำหนักประมาณ 12.78 กิโลกรัม⁽⁶⁾

สรุป

ปัจจุบันการบริโภคผลผลิตจากแพะและการเลี้ยงแพะในประเทศไทย มีอยู่ในชุมชนของชาวไทยมุสลิมเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งบางครอบครัวก็เลี้ยงแพะเพียงเพื่อเชือดทำบุญตามประเพณีทางศาสนาเท่านั้น สภาพเช่นนี้ก็เลยทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าแพะเป็นสัตว์เลี้ยงของชาวมุสลิมโดยเฉพาะ ประกอบกับมีสาเหตุอื่นอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า การเลี้ยงแพะโดยทั่วไปจะเป็นเพียงอาชีพรองที่ผสมผสานอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมหลักอย่างอื่น เกษตรกรไม่สามารถใช้แรงงานจากแพะได้ แพะยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ประเภทอื่น แพะเป็นสัตว์ที่ชอบทำลายล้าง ผลผลิตจากแพะมีกลิ่นเหม็นสาป วัสดุ ก็เลยทำให้แพะได้รับความสำคัญน้อยทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วแพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย ขยายพันธุ์ได้เร็ว เป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่ดี และยังสามารถราคาสูงอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้สูงในการที่จะเลี้ยงแพะเพื่อการส่งออกสู่ตลาดในประเทศมาเลเซียและประเทศในกลุ่มตะวันออกกลาง

บรรณานุกรม

1. กรมปศุสัตว์. 2522. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์แห่งชาติ. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. เจือ สุทธิวนิช. 2526. หลักและแนวทางการปรับปรุงพันธุ์แพะพื้นเมืองภาคใต้. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. หน้า 50.
3. สมเกียรติ สายธนู. 2528. ปริมาณและคุณภาพของนมแพะและแกะ. ว.สงขลานครินทร์. 7 : 83-88.
4. สมเกียรติ สายธนู. 2528. ผลผลิตเนื้อจากแพะ. ว.สงขลานครินทร์. 7 : 233-242
5. สมเกียรติ สายธนู. 2528. การเลี้ยงแพะ. ภาควิชาสัตวศาสตร์. คณะทรัพยากรธรรมชาติ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, วิทยาเขตหาดใหญ่.
6. สมเกียรติ สายธนู, พีรศักดิ์ สุทธิไธริน และ เสาวนิต คูประเสริฐ. 2528. การกระจายของประชากรแพะและลักษณะของแพะพันธุ์พื้นเมืองในภาคใต้. รายงานการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 23, สาขาสัตวศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ไร่นาข้าว)
7. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2523. รายงานสามะในการเกษตร 2521. สำนักนายกรัฐมนตร.
8. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2524. ประมวลข้อมูลสถิติที่สำคัญจากสามะในการเกษตร 2521. สำนักนายกรัฐมนตร.
9. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2526. สามะในประชากรและการเกษตร พ.ศ. 2523. สำนักนายกรัฐมนตร.
10. Devendra, C. 1966. Goat breeds of Malaysia. Malay Agric. J., 45: 268-274.
11. Devendra, C. 1979. Goat and sheep production potential in the ASEAN region. World. Anim., 32: 33-41.
12. Devendra, C. 1983. Goat: Husbandry and Potential in Malaysia. Ministry of Agriculture. Serdang, Malaysia. pp. 13-15.
13. Faivey, L. 1977. Goat production in the north Thailand highlands. Thai J. Agric. Sci., 10: 121-130.
14. FAO. 1971. Report of the 1960 World Census of Agriculture. Part V. Rome, Italy.
15. Fletcher, I.C. 1984. The potential and problems of goat production in Indonesia. Proceedings of ACIAR Workshop on Goat Research in the Tropics. February 6-8th, 1984. Brisbane, Australia.
16. Mohd. Yusuff, Mohd. Khusahry. 1984. The problems of goat production in Malaysia. Proceedings of ACIAR Workshop on Goat Research in the Tropics. February 6-8th, 1984. Brisbane, Australia.

17. Rangkuti., Sabrani, M. and Beriajaya. 1984. Current status of goat production and future research need in Indonosia. Proceedings of

ACIAR Workshop on Goat Research in the Tropics. February 6-8th, 1984. Brisbane, Australia.